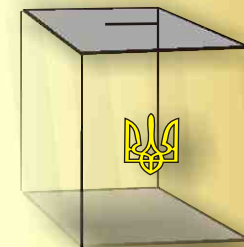

Виборчі права громадян

У ході виборчої кампанії 2004 р.
Школою політичної аналітики при
Національному Університеті «Києво-
Могилянська академія» підготовлено
п'ять просвітницьких брошур:

- Прийди і проголосуй!
 - Вибери одного. Читаємо програми
кандидатів в Президенти України
 - Виборчі права громадян. Посібник
для виборця
 - Адміністративний ресурс на
виборах та методи протидії
 - Маніпуляції громадською думкою
за допомогою ЗМІ
-

Школа політичної аналітики при НаУКМА

ВИБОРЧІ ПРАВА ГРОМАДЯН

Посібник для виборця

Київ 2004

Виборчі права громадян. Посібник для виборця. – К., 2004. – 32 с.

Упорядники: Олексій Кошель, Андрій Яцимирський, Комітет виборців України

З електронною версією видання можна ознайомитися на інтернетівських сторінках Школи політичної аналітики при Національному Університеті «Кієво-Могилянська академія» за адресою www.spa.ukma.kiev.ua

Для безкоштовного розповсюдження.

ISBN 966-8408-85-3

© Школа політичної аналітики при НаУКМА, 2004

ЗМІСТ

Право обирати	5
Твоя участь у виборах	7
Етапи виборчого процесу	9
Етап формування списків виборців	10
<i>...До списків на скількох виборчих дільницях може бути включений один виборець?</i>	10
<i>...Що робити, якщо ви помітили помилку в списку виборців або відсутність у списку вашого прізвища чи прізвищ інших осіб?</i>	11
<i>...Чи можете ви проголосувати, якщо у вас немає прописки?</i>	11
Проведення передвиборної агітації	13
<i>...Під час проведення передвиборної агітації забороняється...</i>	14
<i>...Чи може член виборчої комісії проводити агітаційну роботу?</i>	14
День виборів	15
<i>...Чи можна проголосувати, перебуваючи за кордоном?</i>	15
<i>...Чи можна проголосувати за іншого?</i>	15
<i>...Що робити, якщо ви зіпсували виборчий бюлетень?</i> ...	18
<i>...Чи можете ви проголосувати вдома, якщо члени виборчої комісії прийшли до ваших хворих родичів?</i>	19
Захист виборчих прав	20
<i>...Хто розглядає скарги щодо порушень виборчого законодавства?</i>	20
<i>...Як і в якій формі подається скарга? В які строки вона має бути розглянута? Коли має бути прийняте щодо неї відповідне рішення?</i>	21
Відповідальність за порушення виборчих прав	23
Додатки	25

«Воля народу повинна бути основою влади уряду; ця воля повинна виявлятися у періодичних і нефальсифікованих виборах, які повинні провадитися при загальному й рівному виборчому праві шляхом таємного голосування або ж через інші рівнозначні форми, що забезпечують свободу голосування».

Загальна декларація прав людини

Однією з найважливіших ознак демократичного правового суспільства європейського рівня, прагнення побудови якого декларує сьогодні Україна, є прозорі, вільні та демократичні вибори до представницьких органів державної влади і місцевого самоврядування, а також Президента держави.

Сьогодні Україна стоїть перед вибором, який визначить щонайменше на найближчих 5 років долю країни, напрямок та шляхи її розвитку.

Майбутнє країни, кожного її громадянина, кожної родини залежатиме від того, наскільки свідомо та виважено підійде кожен виборець до рішення, кому віддати свій голос 31 жовтня 2004 року, від того наскільки він буде знати й реалізовувати свої права та обов'язки.

Видання, яке ви тримаєте в руках, має на меті надати виборцям практичну інформацію про правові механізми та можливості захисту своїх виборчих прав. Матеріали, викладені у ньому, базуються на нормах, що містяться в Конституції України, Законі України «Про вибори Президента України» (у редакції від 18.03.2004), Кримінальному кодексі України та Кодексі України про адміністративні правопорушення.

Сподіваємося, що це видання певним чином сприятиме забезпеченню демократичного перебігу виборчого процесу під час виборів Президента України 2004 року, реалізації законних виборчих прав громадян та запобіганню порушенням законодавства.

ПРАВО ОБИРАТИ

Що слід розуміти під загальним виборчим правом?

Під загальним виборчим правом ми розуміємо право громадян України, яким на день виборів виповнилося 18 років, голосувати на виборах. Винятком є лише громадяни, які визнані судом недеєздатними.

Що слід розуміти під рівним та прямим виборчим правом?

Рівне виборче право означає, що всі громадяни беруть участь у виборах на рівних засадах.

Пряме виборче право передбачає, що громадяни України безпосередньо обирають Президента України.

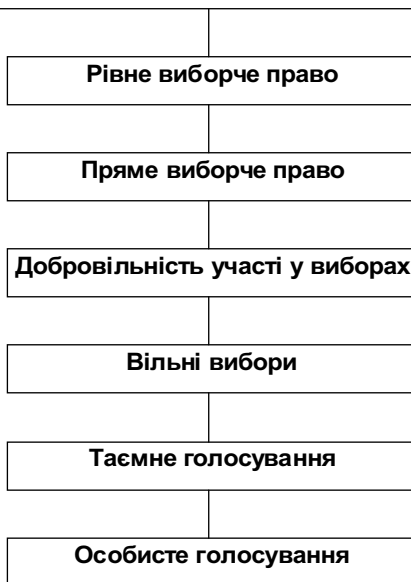
Чи може допускатися обмеження виборчих прав громадян?

Ні. Будь-які прямі або непрямі привілеї або обмеження виборчих прав громадян України за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками забороняються, крім обмежень, передбачених Конституцією України та Законом України «Про вибори Президента України» (в редакції від 18.03.2004).

У разі порушення або обмеження ваших виборчих прав ви можете оскаржити дії винних осіб у передбаченому законодавством порядку, що описаний в розділі «Захист виборчих прав» цієї брошури (див. с. 20).

Принципи участі громадян України у виборах Президента України

Принципи участі громадян України у виборах Президента України – це законодавчо закріплені норми, що визначають можливість для громадян України реалізувати своє виборче право

ТВОЯ УЧАСТЬ У ВИБОРАХ

Яким чином крім голосування та балотування можна взяти участь у виборах Президента України?

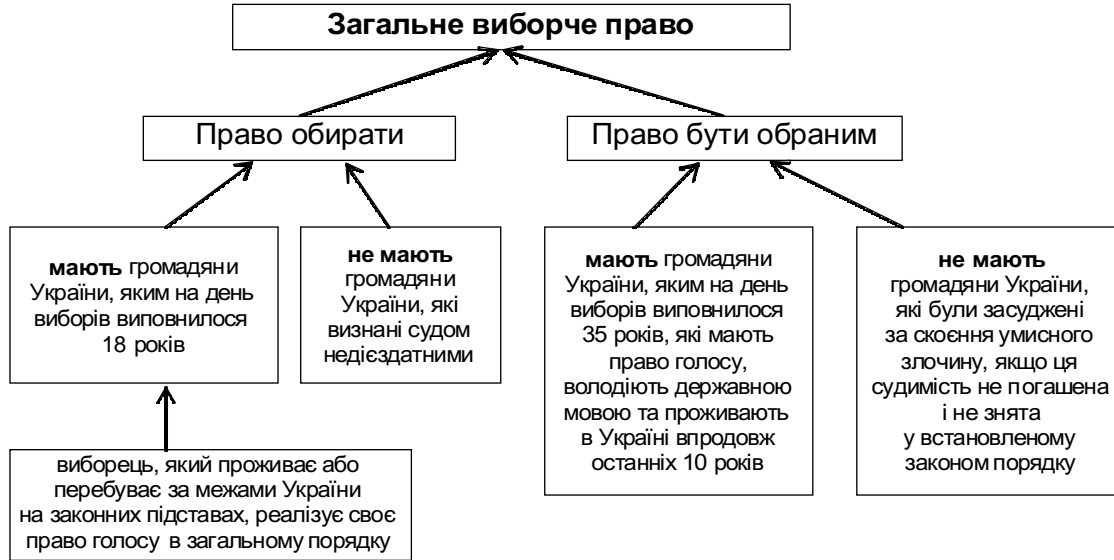
Громадяни України, які мають право голосу, можуть брати участь у роботі виборчих комісій як їх члени, а також у проведенні передвиборної агітації, здійсненні спостереження за проведенням виборів Президента України та інших заходах у порядку, визначеному законодавством України.

Чи можна будь-яким чином примусити громадянина брати участь у виборчому процесі?

Ні. Участь громадян України у виборах Президента України є добровільною. Ніхто не може бути примушений до участі чи неучасті у виборах. Забороняється застосування насильства, погроз, обману, підкупу чи будь-яких інших дій, що перешкоджають вільному формуванню та вільному волевиявленню виборців.

Порушення цих принципів тягне за собою адміністративну або кримінальну відповідальність.

Із механізмом захисту виборчих прав ви можете ознайомитися у розділі «Відповідальність за порушення виборчого права» (див. с. 23).

ЕТАПИ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ

З яких етапів складається виборчий процес?

Виборчий процес охоплює такі етапи:

- утворення територіальних виборчих округів;
- утворення виборчих дільниць;
- утворення територіальних та дільничних виборчих комісій;
- формування списків виборців, їх перевірка та уточнення;
- висування та реєстрація кандидатів;
- проведення передвиборної агітації;
- голосування у день виборів Президента України;
- підрахунок голосів виборців та встановлення підсумків голосування і результатів виборів Президента України.

У разі необхідності виборчий процес може передбачати також етапи:

- повторного голосування;
- підрахунку голосів виборців і встановлення підсумків повторного голосування та результатів виборів Президента України.

Виборчий процес завершується офіційним оприлюдненням Центральною виборчою комісією результатів виборів Президента України або офіційною публікацією подання ЦВК до Верховної Ради України щодо призначення повторних виборів Президента України.

ЕТАП ФОРМУВАННЯ СПИСКІВ ВИБОРЦІВ

Хто має бути внесений до загального списку виборців?

До загального списку виборців включаються громадяни України, які досягли або на день виборів досягнуть вісімнадцяти років і мають право голосу та які на день складання списку постійно проживають на відповідній території.

На скількох виборчих дільницях виборець може бути включений до списків?

Виборець може бути включений до списку виборців тільки на одній виборчій дільниці.

Як отримати відкріпне посвідчення, щоб мати змогу проголосувати, якщо в день голосування ви не матимете можливості з'явитися на виборчу дільницю, на якій ви внесені до списку виборців?

Виборець, який пізніше ніж за тридцять днів до дня виборів включно або після дня виборів до дня повторного голосування включно вибуває з населеного пункту, де він внесений до списку виборців, **може звернутися до дільничної виборчої комісії особисто або через іншу особу із заявою про виключення його зі списку виборців.**

На підставі цієї заяви та одного з документів, що посвідчують особу, дільнична виборча комісія видає виборцю або особі, вказаній у заяві виборця, відкріпне посвідчення. У списку виборців при цьому зазначаються дата видачі та номер відкріпного посвідчення, ставляться підписи виборця або особи, яка отримала посвідчення, та члена дільничної виборчої комісії, який його видав.

У день виборів та в день повторного голосування відкріпне посвідчення не видається.

У разі втрати виборцем відкріпного посвідчення повторно воно не видається.

Де і як можна ознайомитись зі списком виборців?

Кожен громадянин України має право ознайомитися зі списком виборців у приміщенні дільничної виборчої комісії та перевірити правильність внесених до списку відомостей.

Що робити, якщо ви помітили помилку в списку виборців або відсутність у списку вашого прізвища чи прізвищ інших осіб?

Ви маєте право оскаржити до дільничної чи територіальної виборчої комісії або безпосередньо до місцевого суду за місцезнаходженням виборчої дільниці допущені при складанні списку виборців неправильності, зокрема невключення, неправильне включення або вилучення зі списку виборців вас або інших осіб.

Із порядком оскарження ви можете ознайомитися у розділі «Захист виборчих прав» (див. с. 20).

Чи можете ви проголосувати, якщо у вас немає прописки?

Так. Списки виборців складаються з використанням відомостей, які мають місцеві органи Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції України, Державної податкової адміністрації України про місце постійного проживання громадян.

Реєстрація місця проживання чи місця перебування особи або її відсутність не можуть бути підставою для обмежень прав і свобод, декларованих Конституцією, законами чи міжнародними договорами України (ч. 2 ст. 2 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні»).

Таким чином **відсутність прописки або реєстрації не може бути підставою для обмеження ваших виборчих прав** (див. п. «Права виборців»).

З іншого боку, громадяни України зобов'язані протягом 10 днів після прибуття на нове місце проживання зареєструвати нове місце проживання (ст. 6 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні»).

Для того щоб взяти участь у голосуванні в разі, якщо у вас немає прописки, вам потрібно: подати заяву та інші необхідні документи до відповідного районного відділення МВС та зареєструвати місце свого постійного проживання.

Після отримання довідки про реєстрацію вашого постійного місця проживання ви можете звернутися до дільничної чи територіальної виборчої комісії або безпосередньо до місцевого суду за місцем вашого постійного проживання (знаходження відповідної виборчої дільниці) із заявою щодо включення вас до списку виборців, що дасть вам можливість проголосувати.

У які строки розглядається скарга, подана до суду?

Скарга, подана до суду до дня виборів, розглядається у триденний строк, але не пізніше дня, що передує дню виборів, а подана в день виборів — невідкладно, але не пізніше часу закінчення голосування.

На яких підставах виборча комісія приймає рішення про внесення змін до списку виборців? Кому вона його передає та в які строки?

Дільнична або територіальна виборча комісія приймає рішення про внесення змін до списку виборців на підставі особистих звернень громадян, подань органів та посадових осіб (виконавчих органів сільських, селищних, міських (у містах, де немає районних у місті рад), районних у містах рад або органів (посадових осіб), які відповідно до закону здійснюють їхні повноваження, а також консульських установ та інших офіційних представництв України за кордоном, командирів військових частин (формувань), документів, що містять інформацію про місце проживання громадян або які засвідчують їхнє перебування у відповідному закладі чи установі, повідомлень, отриманих від територіальних виборчих комісій щодо включення виборців до списку виборців на іншій дільниці.

Територіальна виборча комісія передає своє рішення дільничній виборчій комісії не пізніше наступного дня після його прийняття, а в останній день перед днем виборів і в день виборів — невідкладно.

Яким чином можна оскаржити неточності у списку виборців безпосередньо в день виборів?

Скарга щодо обставин, зазначених вище, у день виборів дільничною виборчою комісією не приймається і не розглядається.

Громадянин може подати скаргу щодо вказаних обставин до місцевого суду у загальному порядку. Суд розглядає скаргу та виносить щодо неї рішення невідкладно.

Із порядком оскарження ви можете ознайомитися у розділі «Захист виборчих прав» (див. с. 20).

ПРОВЕДЕННЯ ПЕРЕДВИБОРНОЇ АГІТАЦІЇ

Коли розпочинається та закінчується передвиборна агітація? Як вона проводиться?

Передвиборна агітація розпочинається наступного дня після реєстрації кандидата на пост Президента України і закінчується о 24 годині останньої п'ятниці перед днем виборів.

Агітація перед повторним голосуванням розпочинається з дня, наступного після призначення повторного голосування, й закінчується о 24 годині останньої п'ятниці перед днем повторного голосування. Передвиборна агітація може здійснюватися у будь-якій формі та будь-якими засобами, що не суперечать Конституції України й законам України.

Забороняється проводити передвиборну агітацію, що супроводжується наданням виборцям безплатно або на пільгових умовах відповідно товарів, послуг, цінних паперів, грошей, кредитів, лотерей, інших матеріальних цінностей.

Громадяни України мають право вільно й всебічно обговорювати передвиборні програми кандидатів на пост Президента України, політичні, ділові та особисті якості кандидатів, вести агітацію за або проти кандидатів.

Чи існують обмеження щодо ведення передвиборної агітації?

Так. Участь у передвиборній агітації забороняється:

- особам, які не є громадянами України;
- органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування, їх посадовим і службовим особам;
- членам виборчих комісій під час виконання обов'язків членів виборчих комісій.

Під час проведення передвиборної агітації забороняється:

1) відвідувати військові частини (формування) та установи кримінально-виконавчої системи окремим кандидатам чи їх довіреним особам;

2) поширювати у будь-якій формі матеріали, що містять заклики до ліквідації незалежності України, зміни конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підриву її безпеки, незаконного захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства та розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення;

3) державним і комунальним засобам масової інформації, їх посадовим та службовим особам і творчим працівникам (які перебувають у штаті державного або комунального закладу) під час виборчого процесу в своїх матеріалах та передачах агітувати за або проти кандидатів на пост Президента України, оцінювати їхні передвиборні програми або віддавати їм перевагу в будь-якій формі;

4) поширювати завідомо неправдиві відомості про кандидата на пост Президента України;

5) проводити передвиборну агітацію, що супроводжується наданням виборцям грошей чи безоплатно або на пільгових умовах товарів, послуг, робіт, цінних паперів, кредитів, лотерей;

6) вводити до інформаційних теле-, радіопрограм передвиборні агітаційні матеріали кандидатів на пост Президента України або політичну рекламу;

7) переривати передачі передвиборних програм кандидатів на пост Президента України, партій (блоків), які їх висунули, рекламою товарів, робіт, послуг та іншими повідомленнями;

8) проводити передвиборну агітацію в зарубіжних засобах масової інформації, що діють на території України;

9) засобам масової інформації усіх форм власності, що діють на території України, протягом останніх п'ятнадцяти днів перед днем виборів поширювати інформацію про результати опитувань громадської думки щодо кандидатів на пост Президента України.

Чи може член виборчої комісії проводити агітаційну роботу?

Ні. Члену виборчої комісії під час виконання своїх обов'язків забороняється агітувати за чи проти кандидатів на пост Президента України, а також публічно оцінювати діяльність кандидатів та партій (блоків) — суб'єктів виборчого процесу.

Із відповідальністю членів комісії ви можете ознайомитися у розділі «Відповідальність за порушення виборчих прав» (див. с. 23).

ДЕНЬ ВИБОРІВ

Участь у виборах можуть брати виключно громадяни України. Громадянство України підтверджують такі документи:

- паспорт громадянина України;
- паспорт громадянина України для виїзду за кордон;
- дипломатичний паспорт;
- службовий паспорт;
- посвідчення особи моряка;
- посвідчення члена екіпажу;
- військовий квиток для військовослужбовців строкової служби;
- тимчасове посвідчення громадянина України;
- картка (довідка) установи кримінально-виконавчої системи.

Чи можна проголосувати, перебуваючи за кордоном?

Так. Громадянин України, який проживає або перебуває в період підготовки та проведення виборів за межами України, перетнувши державний кордон України на законних підставах, реалізує своє право голосу на виборах на загальних підставах.

Чи може здійснюватись контроль за волевиявленням виборців?

Ні. Голосування на виборах Президента України є таємним: контроль за волевиявленням виборців забороняється.

Чи можна проголосувати за іншого?

Ні. Кожний виборець голосує на виборах Президента України особисто. Голосування за інших осіб, а також передача виборцем права голосу будь-якій іншій особі забороняються.

Хто такі офіційні спостерігачі? Які їхні права?

У виборчому процесі можуть брати участь офіційні спостерігачі від кандидатів на пост Президента України, партій

(блоків), які висунули кандидатів. Спостереження за ходом виборчого процесу можуть вести офіційні спостерігачі від іноземних держав та міжнародних організацій.

Офіційним спостерігачем від кандидата на пост Президента України, від партії (блоку), яка висунула кандидата, зареєстрованого Центральною виборчою комісією, може бути громадянин України, який має право голосу і не є членом виборчої комісії.

Офіційний спостерігач має право:

— перебувати на виборчих дільницях під час голосування, спостерігати з будь-якої відстані за діями членів комісії, зокрема під час видачі виборцям бюлетенів і підрахунку голосів, не заважаючи членам комісії фізично;

— робити фото-, кінозйомки, аудіо- та відеозаписи;

— бути присутнім при видачі виборчих бюлетенів членам дільничної виборчої комісії для організації голосування виборців за межами приміщення для голосування та при проведенні такого голосування;

— бути присутнім на засіданнях дільничних та територіальної виборчих комісій відповідного територіального виборчого округу, зокрема під час підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці, встановлення підсумків голосування в територіальному виборчому окрузі;

— звертатися до відповідної виборчої комісії зі скаргою щодо порушень цього Закону в разі їх виявлення;

— складати акти про виявлені порушення виборчого законодавства, що підписуються ним та не менш як двома виборцями, які засвідчують факт цього порушення;

— отримувати копії протоколів про передачу виборчих бюлетенів, про підрахунок голосів і встановлення результатів голосування.

Офіційним спостерігачам заборонено:

— протиправно втручатися в роботу виборчої комісії, чинити дії, що порушують хід виборчого процесу або заважають членам виборчої комісії здійснювати свої повноваження;

- заповнювати замість виборця (зокрема й на його прохання) виборчий бюлетень;
- бути присутнім при заповненні виборцем виборчого бюлетеня у кабіні (кімнаті) для таємного голосування.

Де можна отримати виборчий бюлетень?

Один виборець може отримати лише один виборчий бюлетень для голосування. Бюлетень можна отримати у члена дільничної виборчої комісії на підставі списку виборців по відповідній виборчій дільниці за умови пред'явлення вами одного з документів, що посвідчує особу та громадянство.

Після цього ви маєте розписатися за отримання виборчого бюлетеня у визначеному місці на контрольному талоні виборчого бюлетеня та в списку виборців.

Член дільничної виборчої комісії, який видає виборчий бюлетень, вписує свої прізвище та ініціали й розписується у визначеному місці на виборчому бюлетені та контрольному талоні.

Робити на виборчих бюлетенях будь-які позначки забороняється.

Що робити, якщо ви не можете самостійно заповнити бюлетень?

Якщо внаслідок фізичних вад ви не можете самостійно заповнити виборчий бюлетень, ви маєте право з відома голови або іншого члена дільничної виборчої комісії скористатися допомогою іншого виборця, крім членів виборчої комісії, кандидатів на пост Президента України, їх довірених осіб, офіційних спостерігачів.

Що робити, якщо ви не можете самостійно опустити виборчий бюлетень до виборчої скриньки?

Ви маєте право з відома голови або іншого члена дільничної виборчої комісії доручити зробити це у своїй присутності іншій особі, крім членів виборчої комісії, кандидатів на пост Президента України, їх довірених осіб, офіційних спостерігачів.

Що робити, якщо ви зіпсували виборчий бюлетень?

У разі якщо ви, заповнюючи бюлетень, зробили помилку, ви маєте право невідкладно звернутися з письмовою заявою до члена виборчої комісії, який видав вам виборчий бюлетень, з проханням видати інший виборчий бюлетень. Член виборчої комісії видасть вам інший виборчий бюлетень у тому ж порядку, що й попередній, тільки в обмін на зіпсований, про що зробить відповідну позначку в списку виборців напроти вашого прізвища і розпишеться.

Як можна проголосувати вдома, якщо ви не можете прибути до приміщення для голосування?

Якщо ви за станом здоров'я не можете прибути до приміщення для голосування звичайної виборчої дільниці, де ви внесені до списку виборців, а також якщо ви включені до списку виборців на спеціальній виборчій дільниці, утвореній у стаціонарному лікувальному закладі, і через постільний режим не можете прибути до приміщення для голосування, ви маєте право не пізніше як за дванадцять годин до початку голосування звернутися з письмовою заявою до дільничної виборчої комісії з проханням забезпечити вам голосування за межами приміщення для голосування.

Голосування виборців за межами приміщення для голосування організується з таким розрахунком, щоб виборці змогли проголосувати не пізніше як за годину до закінчення голосування.

При проведенні голосування за межами приміщення для голосування мають право бути присутні офіційні спостерігачі.

При організації голосування виборця за межами приміщення для голосування член дільничної виборчої комісії на підставі витягу зі списку виборців за умови пред'явлення виборцем одного з документів, що посвідчує його особу та громадянство, видає виборцю один виборчий бюлетень.

Член дільничної виборчої комісії вписує свої прізвище та ініціали і розписується у визначених місцях на виборчих бюлетенях та контрольних талонах. Виборець розписується у контрольному талоні виборчого бюлетеня та у витягу зі списку виборців, заповнює виборчий бюлетень в загальному порядку й опускає його у виборчу скриньку.

Ці положення не поширюються на закордонні виборчі дільниці.

Чи можете ви проголосувати вдома, якщо члени виборчої комісії прийшли до ваших хворих родичів?

Ні. Після закінчення строку подання заяв щодо надання можливості голосування за межами приміщення для голосування на підставі цих заяв дільнична виборча комісія напередодні дня виборів робить витяг зі списку виборців у формі, встановленій Центральною виборчою комісією. При цьому в списку виборців у графі «підпис виборця» секретар дільничної виборчої комісії робить запис «голосує за місцем перебування».

Членам виборчої комісії видаються виборчі бюлетені у кількості, яка дорівнює кількості виборців у витягу зі списку виборців, витяг зі списку виборців та опломбована або опечатана переносна виборча скринька, в яку при цьому опускається контрольний лист (це виборчий документ, який застосовується для того, щоб унеможливити підміну виборчої скриньки або інших фальсифікацій).

Що робити, якщо в день голосування вас не буде на території населеного пункту постійного місця проживання?

Якщо ви вибуваєте з населеного пункту, де ви внесені до списку виборців на виборчій дільниці, можете звернутися до дільничної виборчої комісії особисто або через іншу особу із заявою про вилучення вас зі списку виборців.

На підставі цієї заяви та одного з документів, що посвідчують особу, дільнична виборча комісія видасть вам або особі, вказаній у вашій заяві, відкріпне посвідчення.

У день виборів відкріпне посвідчення не видається.

Якщо ви прибули для голосування на виборчу дільницю з відкріпним посвідченням у день виборів або з рішенням суду про включення вас до списку виборців на відповідній виборчій дільниці, вас внесуть до списку і видадуть виборчий бюлетень в загальному порядку.

ЗАХИСТ ВИБОРЧИХ ПРАВ

Хто має право оскаржити порушення виборчих прав?

Суб'єктом звернення зі скаргою може бути:

— кандидат на пост Президента України (від імені кандидата на пост Президента України суб'єктом звернення зі скаргою може бути також його довірена особа);

— партія (блок) — суб'єкт виборчого процесу;

— виборча комісія;

— виборець, виборчі права якого щодо участі у виборчому процесі порушено рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта оскарження.

Що може бути предметом оскарження?

Скарги можуть стосуватися:

— призначення, підготовки і проведення виборів Президента України;

— рішень, дій чи бездіяльності виборчих комісій та їх членів, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, закладів та організацій, їх посадових і службових осіб;

— актів та дій об'єднань громадян, крім тих, які відповідно до закону, статуту (положення) об'єднання громадян належать до їх внутрішньої організаційної діяльності або їхньої виключної компетенції;

— дій засобів масової інформації, їх посадових і службових осіб;

— інших суб'єктів виборчого процесу.

Хто розглядає скарги щодо порушень виборчого законодавства?

Скарга розглядається відповідною виборчою комісією або судом згідно із законами України.

Якщо скаргу прийнято судом до розгляду і з того самого питання та на тих самих підставах її подано також до виборчої комісії, виборча комісія зупиняє розгляд скарги до набуття рішенням суду законної сили.

Як і в якій формі подається скарга? В які строки вона має бути розглянута? Коли має бути прийняте щодо неї відповідне рішення?

Виборець особисто подає скаргу до виборчої комісії. Скарга у формі, визначеній законом (див. додатки), подана до виборчої комісії, розглядається на засіданні комісії, як правило, у присутності заявника.

Скарга, подана не пізніше як за день до дня виборів, розглядається у триденний строк на найближчому засіданні комісії, але не пізніше дня, що передує дню виборів, а подана напередодні дня виборів або до територіальної виборчої комісії в день виборів — невідкладно.

За підсумком розгляду скарги виборча комісія зобов'язана прийняти рішення по суті скарги або мотивоване рішення про відхилення скарги. Копія мотивованого рішення про відхилення скарги видається заявнику не пізніше наступного дня після його прийняття, а напередодні дня виборів або в день виборів — невідкладно.

На підставі яких доказів виборча комісія в ході розгляду скарги встановлює наявність чи відсутність обставин, на яких ґрунтуються вимоги суб'єкта звернення і заперечення зацікавлених осіб?

Доказами можуть бути:

- письмові документи і матеріали, які містять відомості про обставини, що мають значення для розгляду скарги;
- письмові пояснення суб'єктів виборчого процесу, посадових і службових осіб органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, закладів, установ і організацій, отримані на вимогу членів виборчої комісії на виконання повноважень комісії;
- письмові й речові докази;
- висновки експертів.

Виборча комісія приймає до розгляду лише ті докази, які мають значення для розгляду скарги.

Обставини (факти), для доведення яких законом встановлені певні засоби доказування, не можуть доводитися іншими засобами доказування.

Письмові докази подаються в оригіналі або в належним чи-

ном засвідчених копіях. Якщо подано копію письмового доказу, суб'єкт розгляду скарги має право вимагати надання оригіналу.

Виборча комісія оцінює докази з урахуванням дослідження їх у сукупності, керуючись законом. Жодні докази не мають наперед встановленої сили, за винятком фактів, встановлених судовим рішенням, що набуло законної сили.

Як можна оскаржити рішення суду, на яких підставах, ким, в які строки?

Учасники судового розгляду справи мають право оскаржити в апеляційному порядку повністю або частково судові рішення, ухвалені судом першої інстанції, що не набуло законної сили, якщо суд першої інстанції неповно з'ясував обставини справи, не дав належну оцінку доказам, неправильно застосував норми права або істотно порушив норми судочинства.

Апеляційна скарга також може бути подана третьою особою — суб'єктом виборчого процесу, яка не брала участі в судовому розгляді справи, якщо рішення суду першої інстанції порушує її права та свободи, що охороняються законом.

Рішення апеляційних судів, ухвалені ними в першій інстанції, переглядаються в апеляційному порядку Верховним Судом України.

Апеляційні скарги на рішення суду першої інстанції можуть бути подані протягом двох днів з дня, наступного після дня одержання копії рішення.

Куди безпосередньо може звернутися виборець за роз'ясненням положень виборчого законодавства та роз'ясненням процедури захисту своїх прав?

На сьогодні в Україні працює низка громадських приймалень (органів державної влади, політичних партій, громадських організацій, кандидатів), де виборці безкоштовно можуть отримати роз'яснення окремих положень виборчого законодавства.

Для отримання цієї інформації виборець також може звернутися за телефоном «Служби захисту виборців» Комітету виборців України: **8-800-501-4670**. На цей телефон зможе **безкоштовно** подзвонити будь-який виборець та отримати швидку кваліфіковану консультацію із питань виборчого законодавства.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИБОРЧИХ ПРАВ

За порушення виборчих прав громадян в Україні передбачена відповідальність, котра визначена такими нормативними актами:

- Кодексом України про адміністративні правопорушення;
- Кримінальним кодексом України.

Кодексом України про адміністративні правопорушення передбачено відповідальність за:

- використання посадовою особою в особистих чи інших неслужбових цілях державних коштів, наданих їй у службове користування приміщень, засобів транспорту чи зв'язку, техніки або іншого державного майна, якщо це завдало державі шкоди на суму, що не перевищує п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що тягне за собою накладення штрафу в розмірі від двох з половиною до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ст. 184-1);
- публічні заклики або агітацію за бойкотування виборів Президента України, опублікування або поширення іншим способом неправдивих відомостей про кандидата в Президенти України, а також агітація за або проти кандидата в день виборів, що тягне за собою накладення штрафу в розмірі від трьох до шести неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
- видачу членом дільничної виборчої комісії виборчого бюлетеня для голосування за іншу особу, що тягне за собою накладення штрафу в розмірі від трьох до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

- втручання в роботу виборчих комісій, що перешкоджає виконанню ними обов'язків, пов'язаних із реєстрацією кандидатів у Президенти України, підрахунком голосів чи визначенням результатів або підбиттям загальних підсумків виборів, яке тягне за собою накладення штрафу в розмірі від трьох до шести неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ст. 186-2).

Кримінальний кодекс України містить кілька статей, що **передбачають кримінальну відповідальність безпосередньо за порушення виборчого законодавства, виборчих прав і свобод громадянина, а саме:**

- перешкоджання здійсненню виборчого права (ст. 157 КК України);
- неправомірне використання виборчих бюлетенів, підлог виборчих документів або неправильний підрахунок голосів чи неправильне оголошення результатів виборів (ст. 158 КК України);
- порушення таємниці голосування (ст. 159 КК України).

Це далеко не повний перелік норм КК, за якими можна кваліфікувати порушення законодавства, що допускаються під час виборчого процесу з метою впливу на кінцевий результат виборів.

Необхідно зауважити, що в Україні є **прецеденти притягнення до кримінальної відповідальності** за порушення виборчого законодавства. Влітку 2003 р. в АР Крим Євпаторійський місцевий суд визнав голову однієї з дільничних виборчих комісій винною у зловживанні владою під час виборів до кримського парламенту у 2002 році і засудив її до 5 років позбавлення волі. Після цього випадку в Україні було порушено кілька кримінальних справ за фактами скоєння посадових злочинів, що порушують виборчі права громадян.

Додаток 1
Територіальній виборчій комісії
територіального виборчого округу № _____

(офіційна поштова адреса)

Від _____
(ПІБ, місце проживання громадянина України)

СКАРГА

(суть порушеного питання)

«_____» _____ 2004 року о «___» год. «_____» хв. посадова
особа _____

(ПІБ, посада, місце вчинення дії чи бездіяльності)

(виклад обставин)

чим було порушено мої права, передбачені ст. ____ Конституції
України, ст. _____ Закону України «Про вибори Президента України».

Викладені обставини підтверджують _____

(зазначення доказів, якими заявник скарги обґрунтовує свої вимоги)

На підставі вищевикладеного, керуючись ст. 55 Конституції України,
ст. __ ЦПК України, **прошу:**

1. Визнати неправомірними дії посадової особи (органу) _____
2. Зобов'язати посадову особу (орган) _____
виконати наступні дії (ухвалити наступне рішення) _____
3. _____
4. _____

(чітко сформульовані вимоги)

На підтвердження вищевикладеного додаю:

- 1) _____
- 2) _____
- 3) _____
- 4) _____

(перелік документів і матеріалів, що додаються, інших доказів)

Зацікавленими особами у цій справі є такі:

1. _____.
2. _____.
3. _____.
4. _____.

**(зазначення зацікавлених осіб, яких суб'єкт подання скарги
вважає за потрібне залучити до розгляду скарги)**

« ____ » _____ 2004 року

**(підпис заявника скарги
(представника юридичної
особи — заявника))**

Додатки

Додаток 2

Голові
_____ районного суду
в _____ області
_____ (ПІБ)
_____ (офіційна поштова адреса)
від _____
(ПІБ, місце проживання громадянина України)

СКАРГА

(суть порушеного питання)

«_____» _____ 2004 року о «_____» год. «_____» хв. посадова особа _____

(ПІБ, посада, місце вчинення дії чи бездіяльності)

(виклад обставин)

чим було порушено мої права, передбачені ст. ____ Конституції України, ст. _____ Закону України «Про вибори Президента України».

Викладені обставини підтверджують _____

(зазначення доказів, якими заявник скарги обґрунтовує свої вимоги)

На підставі вищевикладеного, керуючись ст. 55 Конституції України, ст. ____ ЦПК України, **прошу:**

1. Визнати неправомірними дії посадової особи (органу) _____

2. Zobov'язати посадову особу (орган) _____

_____ виконати наступні дії (ухвалити наступне рішення) _____

3. _____
4. _____

(чітко сформульовані вимоги)

На підтвердження вищевикладеного додаю:

- 1) _____
2) _____
3) _____
4) _____

(перелік документів і матеріалів, що додаються, інших доказів)

Зацікавленими особами у цій справі є наступні:

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

**(зазначення зацікавлених осіб, яких суб'єкт подання скарги
вважає за потрібне залучити до розгляду скарги)**

« ____ » _____ 2004 року

**(підпис заявника скарги
(представника юридичної
особи-заявника))**

Додаток 3
Дільничній виборчій комісії № _____

_____ (офіційна поштова адреса)

від _____

_____ (ПІБ, рік народження, місце постійного проживання громадянина України)

на підставі _____

_____ (назва документа, що посвідчує громадянство України)

«Про отримання відкріпного посвідчення»

ЗАЯВА

У зв'язку з тим, що я не зможу прибути в приміщення для голосування в день виборів (у день повторного голосування), з причини вибуття з населеного пункту, де я включений до списку виборців, відповідно до ст. 33 Закону України «Про внесення змін до закону України «Про вибори Президента України» прошу видати мені відкріпне посвідчення.

«___» _____ 2004 року _____
(ПІБ, підпис)

Додаток 4

Дільничній виборчій комісії № _____

_____ (офіційна поштова адреса)

від _____

_____ (ПІБ, рік народження, місце постійного проживання громадянина України)

на підставі _____

_____ (назва документа, що посвідчує громадянство України)

«Про отримання відкріпного посвідчення»

ЗАЯВА

У зв'язку з тим, що я не зможу прибути в приміщення для голосування в день виборів (у день повторного голосування), оскільки я поступив до стаціонарного лікувального закладу, що розташований в іншому населеному пункті, відповідно до ст. 33 та ч. 8 ст. 35 Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про вибори Президента України», прошу видати уповноваженій мною особі відкріпне посвідчення.

Отримати відкріпне посвідчення на моє ім'я вповноважую _____

_____ (ПІБ уповноваженої особи)

« ____ » _____ 2004 року

_____ (ПІБ, підпис)

Підпис виборця засвідчую

_____ (ПІБ, посада керівника лікувального закладу)

_____ (підпис керівника лікувального закладу, печатка)

Додаток 5

Дільничній виборчій комісії № _____

_____ (офіційна поштова адреса)

від _____

_____ (ПІБ, рік народження, місце постійного проживання громадянина України)

на підставі _____

_____ (назва документа, що посвідчує громадянство України)

«Про забезпечення голосування за межами приміщення для голосування»

ЗАЯВА

У зв'язку з тим, що за станом здоров'я я не зможу прибути в день виборів (у день повторного голосування) у приміщення для голосування звичайної виборчої дільниці (спеціальної виборчої дільниці, утвореної в стаціонарному закладі) через постільний режим, відповідно до ст. 77 Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про вибори Президента України», прошу забезпечити мені голосування за межами приміщення для голосування, а саме

_____ (зазначення точного місця перебування виборця)

« ____ » _____ 2004 року

_____ (ПІБ, підпис)

*Редактор Ю.Луканов
Комп'ютерна верстка Т.Мосієнко
Коректор Т.Небесна*

Виборчі права громадян. Посібник для виборця —
К., 2004. — 32 с.

Підписано до друку 20.09.2004.
Формат 60x84/16
Гарнітура Ukrainian Times
Підготовка до друку, друк — видавництво «Факт»
Наклад 2000

Віддруковано з оригінал-макета
Зам. №